

KICK BRAS, *MINT DE MINNE, EROS EN AGAPE BIJ JAN VAN RUUSBROEC*
Kok, Kampen 1993 (423 pagina's, prijs fl.59.-).

door Jurjen Beumer

Op 11 maart j.l. promoveerde Kick Bras in Nijmegen. Hij verdedigde daar zijn proefschrift *Mint de Minne*. Het was een bijzondere ervaring dat vlak na mijn eigen promotie op 20 januari j.l. Kick Bras dit boek het licht deed zien. Het is een proefschrift met nagenoeg dezelfde interesse, eveneens een vurigpleidooi om opnieuw een open oog en een open hart voor de christelijke mystiek te krijgen. Wie het boek van Bras naast mijn boek *Intimiteit & Solidariteit* legt, zal zeer veel herkenning over en weer ervaren.

Kick Bras begint zijn boek met een analyse van de weerstanden in de protestantse theologie tegen de mystiek. Heppe, Ritschl, Harnack, Brunner, Gogarten en Barth, al deze mannen (!) schetst hij kort in hun afwijzing van de mystiek. Mystiek zou niet passen bij het reformatorische gehalte van de theologie. Mystiek is menselijke opstand en hoogmoed tegen de genade van God, mystici immers denken het geloof te 'hebben'. Het scherpst heeft Brunner het samengevat, het is òf de mystiek, òf het woord van God, een relatie tussen beide is niet mogelijk. Het is duidelijk dat Bras van deze tamelijk rigide zienswijze af wil. Het doet tekort aan de menselijke partner in de verbondsrelatie met God.

Eros en agape

Nu werkt Bras zijn verzet tegen deze vooroordelen uit in een originele opzet. Hij voert een theoloog ten tonele die strak in het protestantse 'kamp' zit (en in tegenstelling tot de grote namen hierboven wél de mystiek bestudeerd heeft), namelijk de Zweed *Anders Nygren*. Daarnaast bestudeert Bras een mysticus, namelijk de zuidelijke Nederlander Jan van Ruusbroec (1293-1381). Deze bestudering vormt het hoofdbestanddeel van *Mint de Minne*. De meeste theologen zullen de naam Anders Nygren gehoord hebben tijdens hun studie. Het is de auteur van het nog steeds bekende werk *Eros en Agape* (eerste deel 1930, tweede deel 1937). In dit boek worden de lijnen zeer scherp getrokken. Eros komt uit de mens en heeft niets met God te maken. Agape is de liefde van God die de mens opneemt in haar genade. Alles komt van één kant, dat de liefde van de mens uit naar God ook nog iets te betekenen zou kunnen hebben is niet aan de orde, nee, ze zijn onverenigbaar, zelfs een compromis is niet mogelijk.

De geestelijke bruiloft.

Op de pagina's 43-59 formuleert Bras in zeer treffende bewoordingen de vruchteloosheid van deze (protestantse) positie. En, is zijn grote vraag, mag je dit de mystiek verwijten, klopt het dat de mystiek zo in elkaar zit, leg je zo niet te gemakkelijk een reformatorisch raster over de mystiek heen. Zit ook in de mystiek toch niet de overmacht van de Eeuwige zelf. Kortom, heeft men de mystiek goed verstaan door aldus (en tot in onze tijd toe) te schrijven. Heel kort zet Bras hier reeds uiteen hoe hij Ruusbroec in deze discussie ziet, dat namelijk Ruusbroec's beroemde werk *Die geestelike Brulocht* geen aanleiding geeft om de mystiek in bovengenoemde zin te schofferen, dat in feite die hele tegenstelling onvruchtbaar is en voortdurend de mens tegen God uitspeelt en andersom. 'Kan het zijn, dat in de concrete ontmoeting tussen God in zijn agape en de mens in zijn ertos de mens wel door het oordeel van God heen moet, maar dat dit een genadig oordeel is, een oordeel dat de mens niet vernietigt, maar zuivert, bekeert, heiligt?' (p. 47). Ook is het goed dat Bras hier ingaat op de onderzoeksmethode van het Titus Brandsma-instituut, hij volgt min of meer die werkwijze, net zoals ik dat zelf doe in deel twee van mijn boek. De hoofdstukken

twee, drie, vier, vijf en zes gaan vervolgens diep in op het geestelijk oeuvre van Ruusbroec, de mysticus die zoveel invloed heeft gehad op geloof en leven van mensen, op theologie en kerk. Tot heden laven zich veel mensen aan de 'brulocht' van deze mysticus. Voor de fijnproevers is bij Bras heel wat te vinden. Minitieus volgt hij de zienswijze van Ruusbroec, om dan aan het eind, in hoofdstuk zeven tot de conclusie te komen dat het in de mystiek van Ruusbroec *niet* om zelfrechtvaardiging gaat (395), hét grote (protestantse) verwijt aan de mystiek. 'Klaar en helder legt hij het fundament: Jezus Christus en geen ander.' (389)

De hartstocht

Heel mooi vind ik de paragrafen 7.3.1., 7.3.2. en 7.3.3., het zijn de slotbladzijden van *Mint de Minne*. Bras is aan het eind van zijn onderzoek en komt nu helemaal zelf aan het woord. Hier blijkt de eigen hartstocht. Het is de verkondiging van de God die ons het eerst heeft liefgehad (agape), een God die het verlangen naar Hem/Haar (de eros) ons heeft *ingeschapen*. We zijn op Gods liefde aangelegd. De relatie van ons naar God doet er iets toe, doet er veel toe, niks werkheiligheid, niks zelfrechtvaardiging. Als je dat denkt begrijp je Ruusbroec en andere mystici verkeerd, wil je ze verkeerd begrijpen. Er is ook zelfkritiek bij de mystici, het beste kan tot iets slechts worden. Het gevaar loert om arrivé te worden. Maar waar is dat niet het geval? Juist de mysticus is buitengewoon alert op dit gevaar van heilige zelfgenoegzaamheid. Ruusbroec waarschuwt ertegen. Bras' allerlaatste conclusie is (407) dat de protestantse critici van de mystiek om 'de soevereiniteit van Gods genade te redden te zeer blijven steken in een concurrentieverhouding tussen God en mens. Vanuit dit schema beoordelen ze vervolgens de mystiek. Ze kunnen daarmee geen recht doen aan de genuanceerde wijze waarop een representatief mysticus als Ruusbroec spreekt over de verhouding God-mens. In Ruusbroecs visie is Gods genade souverain vanaf het begin -de schepping- tot het einde -de glorie.'

'Mint de Minne' en 'Intimiteit & Solidariteit'

Het is verrassend om te ervaren hoe Bras en ik, *onafhankelijk* van elkaar, tot nagenoeg dezelfde opvattingen komen over de verhouding God en mens. Hoe we samen te hoop lopen tegen een te starre protestantse opvatting hierover. Hoe de mystiek ons beiden een handvat reikt om deze impasse te doorbreken. We willen beiden als het ware de menselijke kant 'aanvullen', zeggen dat onze menselijke inbreng van wezenlijk belang is, dat we volop partner mogen zijn. Zoals Bras tegen Nygren, zo ga ik vooral via Edward Schillebeeckx in debat met Karl Barth, maar zie tevens een Barthiaans moment in de mystiek (of een mystiek moment bij Barth) en probeer zo de theologie van anderen wat vrolijker te maken. De theologische crux ligt mijns inziens in het feit dat Gods liefde (genade) vanaf den beginne bij ons *ingeschapen* ligt. Roomskatholieke theologie heeft meer oog voor de schepping, en redeneert van hieruit naar de verlossing. Reformatorische theologie zet alle kaarten op de verlossing en wil dan best wel terugredeneren naar de schepping. De mystici (zelf beschrijf ik Dag Hammarskjöld, ook een Zweed) zagen en zien dit allemaal niet zo schematisch, het is voor hen veel meer één vloeiende lijn. Ik zou willen dat wij in onze tijd ook iets creatiever met de dogmatische begrippen gaan omspringen. Kick Bras laat op heldere wijze zien hoe Ruusbroec dat gedaan heeft. Als er al een nuance-verschil is met mijn boek dan ligt dat op het gebied van de *ethiek*. Het maatschappelijk engagement en hoezeer de mystiek daaraan bijdraagt, dat mis ik een beetje. Bras en ik zullen daar nog wel over verder praten, denk ik.

Haarlem, 9 juli 1993
(bestand 'bras': dir; art)